

TILPASNING

Af Thomas Lund

Man må sno sig, når man som forebygger kommer i eksistentiel krise mellem "det indlysende gode" og den påtrængende virkelighed.

Efter seks år i "forebyggelsens tjeneste", har jeg skiftet erhvervsbane, og er pludselig fri af den daglige forebyggelses-praksis. Friheden giver rum for nogle tanker om forebyggelse, der nok har ligget som ansatser gennem årene, men som ikke er sprunget fuldt ud. Behovet for at skabe mening i hverdagen har delvist lammet overblikket.

I sin enkelthed handler det om, at man som forebygger står i en konflikt mellem det indlysende gode i at forebygge og den langsomt gryende erkendelse af, at det måske ikke virker. Hvad gør man, og hvad kan man gøre, når ens faglige identitet og konstruktioner løbende bliver radikalt undermineret af viden og truende erkendelse. Jeg kan identificere mig med hver eneste af de krumspring i form af legitimering, fortrængning og tilpasning, jeg nævner. Nu kan jeg blot præsentere dem som erfaring og indsigt.

Indsigten knytter sig til området: misbrugsforebyggelse, men vil også gælde for områder som voldsforebyggelse og kriminalitetsforebyggelse. Jeg tror nu nok, at også andre områder indenfor det sociale område oplever dissonans mellem de flotte overskrifter på deres arbejde og realiteten deri.

Det indlysende gode

Den sunde fornuft er klar i mælet, når talen falder på forebyggelse: "det er selvfølgelig godt". Kan man forhindre en social deroute, et galoperende misbrug, en brækket fod, kræft, lungebetændelse - ja, så er det et gode.

Rationalet er klart, fornuftigt og meningsfuldt. Det er ikke uden grund, at det er en udbredt hverdagsforståelse, som man bliver bekræftet af gennem medierne, fagfolk, interesseorganisationer og - til dels - politikere.

Når politikerne tager forebyggelsen op af posen tilføjer de et vigtigt argument: det økonomiske. Ikke alene er det humanistisk at undgå menneskelig lidelse, man kan endog spare en masse penge i sundhedsvæsen, ældrepleje og så videre.

Forebyggelsestanken går fint i spil med nogle af det moderne samfunds grundlæggende værdier og normer. Den norske organisationsteoretiker Kjell Arne Røvik har oplyst fire kriterier, der afgør om en organisationsopskrift vil blive udbredt:

- Symbol på rationalitet: opskriften skal fremstilles og opfattes som et middel til at skabe effektivitet, fortjeneste og fremgang.
- Socialt autoriseret: opskriften skal associeres til dem, som mange betragter som særlig fremgangsrige personer og virksomheder.
- Bærer af det nye: opskriften skal indvarsle forandring, fornyelse og forbedring.
- Individuelt ansvar: opskrifter, der knytter an til - og forsvarer - idéerne om det suveræne individ, vil finde klangbund hos mange.

Nu er forebyggelse ikke en organisationsopskrift, men som idé går forebyggelsen godt i spænd med de oplyste værdier. Det er simpelthen mere trendy med forebyggelse end - for eksempel - behandling. Forebyggelse er ikke alene sund fornuft, men også symbol på fremskridt og rationalitet.

Den påtrængende virkelighed

De nyansatte forebyggelseskonsulenter er selvfølgelig præget af den udbredte opfattelse af forebyggelsen som et meningsfuldt og tidssvarende projekt. Initiativrige, selvstændige folk der måske reflekterer mere på det udfordrende i stillingen (projektarbejde, elementer af psykologi, undervisning og sociologi) end på forebyggelsens substans.

Men det indlysende gode i forebyggelsen bliver - med tiden og erfaringen - truet af forskellige typer viden.

Den svenske sociolog Ingrid Sahlin har analyseret det kriminalitetsforebyggende arbejde i Sverige. Hun fremkommer med nogle simple begreber, hvormed man kan definere forebyggelsesaktiviteter (se skema).

Sahlin argumenterer overbevisende for, at det er de grundlæggende sociale, uddannelsesmæssige og sundhedsmæssige tilbud til alle borgerne, der virker reelt forebyggende. Det er en ordentlig skole, gode pasningstilbud, adgang til arbejdsmarkedet og sundhedspleje, der har den altafgørende betydning for kriminalitetsniveauet i befolkningen.

De tilbud, der *kalder sig* forebyggende, behøver overhovedet ikke at have den erklærede effekt.

Det er en kold spand vand i hovedet til diverse forebyggelsesprojekter. Det er ikke nok at kalde sig forebyggende. Faktisk er det ofte præcis de eksplicit forebyggende projekter, der - ifølge Sahlin - ikke har nogen forebyggende effekt.

Sahlin har den pointe, at de erklærede forebyggelsesprojekter skyder op, når der sker forringelser på de områder, der reelt virker forebyggende. Det banale - men ikke ukendte - eksempel er, når et lokalsamfund nedlægger en klub og fyrer medarbejderne - samtidig med, at man ansætter en streetworker.

	EksPLICIT forebyggende	Ikke eksplicit forebyggende
Virker reelt forebyggende		Uddannelse, socialforsorg
Virker ikke forebyggende	Diverse projekter	

Den eksplicit erklærede forebyggelse er simpelthen en udvendig kompensation for nedskæring af de substantielle, forebyggende tilbud. Billedligt svarer det til, at man sænker temperaturen i en bygning ved at skrue ned for fjernvarmeanlægget, og folk så – med stor entusiasme – begynder at slå kuskelag for at få varmen.

Man kan godt finde tiltag, der eksplicit går efter en forebyggende effekt – og når den. Et eksempel er det nyligt fremsatte forslag om at sænke momsen på sunde madvarer. Det ville med garanti ændre betydelig mere adfærd – og generere mere sundhed – end diverse pjecer og projekter om sund mad. Men der er politiske, økonomiske barrierer mod forslaget, så vi fortsætter nok med pjecerne og projekterne lidt endnu.

Det er ikke kun sociologiske analyser, der sætter spørgsmålstegn ved forebyggelsestanken. Som forebygger er der også øgede krav om evidens at forholde sig til. De er ikke lette at honorere. Der er ikke megen forskning, der med stor autoritet kan påpege, at forebyggelse – *i form af projekter* – virker reelt forebyggende.

Der er få enkeltstående projekter, der bliver fremhævet, som værende påviseligt forebyggende, men de tegner ikke det generelle billede. Dokumentationen på området falder bedre i hak med sociologens kritiske analyse af forebyggelsen end med hverdagsforståelsens ukritiske blik.

Det er en alvorlig trussel mod forebyggelsens fundament, at videnskaben har så svært ved at kunne måle effekten af forebyggelsen. Forebyggelsen er jo netop i sin selvforståelse et rationelt projekt og hviler som sådan på netop videnskab og teknologi.

Det er ikke kun viden fra forskningen, der sætter spørgsmålstegn ved forebyggelsesprojektet. Videnskabens kritiske viden falder i tråd med mange forebyggelseskonsulenters ophobede erfaringer. Som det også kommer til udtryk i overskriften på flere forebyggelsespublikationer, der varierer over temaet: "hvorfør gør de ikke, som vi siger, de skal".

Aktørens tilpasning

Når konsulenten begynder i sit forebyggelsesarbejde er det ofte med stor energi. Der bliver udarbejdet materiale, planlagt projekter, udført opgaver osv. Langsomt bliver det praktiske arbejde suppleret med refleksioner over det udførte arbejde og delagtiggørelse i den etablerede viden på feltet. I takt med bevidstgørelsen begynder man som konsulent at fornemme det dilemma, man er konfronteret med: at det bedste af det bedste (forebyggelse), måske mere er et interessant arbejde end en meningsfuld samfundsmæssig strategi.

Konturene af en stor mur begynder at tegne sig. En mur, der ikke er mulig at forcere, fordi den har at gøre med de grundlæggende forhold i forebyggelsen. Virkeligheden passer ikke sammen med forebyggelsesidéen.

Der er mange reaktionsmuligheder, når man er konfronteret med en uoverstigelig barriere. Som de tilpasningsdygtige dyr vi mennesker er, kan vi langt hen ad vejen forsøge at skabe en mening i hvad som helst. Også i besværlige dilemmaer og høje uoverstigelige barrierer. Således også forebyggelseskonsulenter, der udvikler kreative løsninger på et uløseligt problem.

Negativt fortolket savner løsningerne legitimitet, fordi de ikke når de mål, som officielt bliver udråbt, nemlig de færre misbrugere og den til-

knyttede menneskelige og økonomiske effekt.

Positivt set bærer de kreative løsninger en mening, som kan udfoldes og være med til at ændre forebyggelsestanken.

Helt overordnet må den "tilpassede forebyggelse" finde legitimitet et andet sted, når det ikke er på det økonomiske område. Der er to samfundsmæssige områder, der kan give legitimitet til de meningsfulde "tilpassede" indsatser:

- Opdragelsen
- Omsorgen

Opdragelse må samfundet have. Opdragelse i vid forstand som videregivelse af viden og normer til den næste generation. Det sker i uddannelsessystemet og i familien, på institutionerne og på arbejdspladsen. I den forbindelse er det legitimt at formidle en seriøs viden om - og færdigheder i forhold til - rusmidler. Der er i samfundet ophobede erfaringer og viden om rusmidler, og de skal selvfølgelig - så vidt det nu er muligt - videreformidles til den næste generation.

Det er også rimeligt, at man som et led i opdragelsen, videregiver - i hvert fald forsøger at videregive - normer omkring rusmidler, særligt i forbindelse med at deltage i skolegang, familieliv og arbejdspladsen.

Omsorgen gives til dem, der ikke kunne bruge ovenstående viden og normer. Dem, der falder ved siden af skal hjælpes, rådgives osv. Nogle forebyggelsesprojekter har at gøre med rådgivning og omsorg i form af "sekundær forebyggelse".

De øvrige aktører

Det er ikke kun forebyggelseskonsulenterne, der finder mening udenfor det snævre rationelle forebyggelsesbegreb.

Helt konkret er der ofte god PR i forebyggelse. For politikerne, der ser sit amt / kommune / forebyggelseskonsulent i lokalavisen, ved promovringen af det sidste nye projekt.

Det er en billig og synlig indsats, politikerne kan trække op af hatten, når han/hun bliver spurgt, hvad de egentlig gør på misbrugsområdet. Forebyggelseskonsulenterne giver ofte også et drive til de institutioner, de er ansat på, for der skal udvikles meget kreativitet, når man står overfor en uløselig opgave. For lederen af institutionen er det en brugbar kompetence, og der ligger en signalværdi i at få sin institu-

tion forbundet med noget positivt og dynamisk.

Det betyder, at politikere og ledere i dagligdagen ikke afkræver forebyggelsesarbejdet at fungere inden for det snævre rationelle begreb. Der kan komme nogle problemer, hvor forebyggelsesarbejdet pludselig skal dokumentere sin berettigelse ud fra rationelle krav, men ellers er PR-effekten, den synlige/billige indsats og dynamikken fin valuta for pengene.

Forebyggelse i bakspejlet

Vi står således med et forebyggelsesarbejde, der ikke fører til færre misbrugere, men har en masse andre effekter.

Problemet er, at det er uklart. Der er ikke sammenhæng mellem hverdagsforståelsen af forebyggelsen og den professionelle forståelse af selvsamme. Der kommer til at opstå nogle tågede alliancer mellem borgernes hverdagsforståelse, de professionelle tilpasningsmanøvrer og politikernes umiddelbare interesser.

Forebyggelse som en snæver indsats rettet mod misbrug med snævert definerede effektmål, er ikke en meningsfuld strategi. Ergo bør det være slut med at arbejde med det diffuse begreb forebyggelse. Forebyggelseskonsulenter bør i stedet antage titler, der afspejler deres egentlige indsatser: Rusmiddelkonsulenter, formidlingskonsulenter, rådgivere, koordinatore, arbejdsmarkedskonsulenter.

Politikere og ledere må afstemme deres forventninger til virkeligheden. Hvis de savner de kulørte projekter, må de ansætte pr-konsulenter og projektmagere. Det kunne give frisk luft, hvis man befriede indsatserne for det - umulige - krav om isoleret, selvstændig effekt. I stedet kunne alle de redelige indsatser virke sammen med - og få legitimitet i kraft af - opdragelse, uddannelse og omsorg.

De adfærdsteknologiske krumspring og spraglede projekter kan man smide ud, samtidig med den falske forestilling om forebyggelsesrationalitet.

Inspirationsliste:

- Kjell Arne Røvik: "Moderne organisasjoner - trender i organisasjonstenkningen ved tusenårsskiftet", 1998, Fagbokforlaget
- Ingrid Sahlin: "Brottsprevention som begrepp och samhällsfenomen", 2000, Arkiv förlag
- Filosof Keld Brikner og sociolog Lone Scocozza (på Sæby seminaret maj 2002)
- Alkohol- og narkotikakonsulenterne (særligt snakkene efter kl. 22)